

MILLIY KO‘YLAK VA LOZIM: MODELLASH ANDOZASINI TAYYORLASH

Andijon viloyati Izboskan tumani 2-son texnikum

Isroilova Nilufarxon

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o‘zbek milliy kiyim madaniyatida muhim o‘rin tutadigan ko‘ylak va lozim buyumlarini zamonaviy tikuvchilik texnologiyalari asosida modellashtirish hamda andoza tayyorlash jarayoni ilmiy-amaliy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Milliy ko‘ylak va lozim nafaqat kundalik yoki marosim libosi, balki xalqning estetik didi, ijtimoiy qadriyatlari, tarixiy xotirasi va hunarmandchilik an‘analarini mujassamlashtiruvchi madaniy belgi sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqotda ayollar milliy ko‘ylagi va lozimining konstruktiv tuzilishi, gavda o‘lchovlarini olish tartibi, bazaviy andozani qurish, siluet, uzunlik, kenglik, yeng, yoqa, etak, bel va qadam qismi kabi elementlarni modellashtirish mezonlari izchil yoritildi.

Kalit so‘zlar: milliy ko‘ylak, lozim, andoza, modellashtirish, konstruksiya, antropometriya, tikuvchilik texnologiyasi, milliy libos, ergonomika, dizayn.

АННОТАЦИЯ

В статье на узбекском языке рассматриваются научно-практические основы моделирования национального платья и лозима, подготовки базовой и модельной выкройки, выбора конструктивных параметров, учета антропометрических измерений, свойств ткани, силуэта, отделки и технологической последовательности изготовления. Особое внимание уделено сохранению национальных традиций при создании удобной, эстетичной и конкурентоспособной одежды. Обоснована актуальность темы в связи с развитием текстильной и швейно-трикотажной промышленности

Узбекистана, поддержкой ремесленничества и расширением производства готовой продукции. Методологическую базу составили сравнительный анализ, конструктивное моделирование, эргономическая оценка и технологическое картирование. Результаты показывают, что точность измерений, рациональное построение выкройки и согласование традиционных элементов с современными технологиями повышают качество национальной одежды.

Ключевые слова: национальное платье, лозим, выкройка, моделирование, конструкция, антропометрия, швейная технология, национальная одежда, эргономика, дизайн.

ABSTRACT

This article analyzes the scientific and practical foundations of modeling an Uzbek national dress and lozim trousers, preparing basic and model patterns, selecting constructive parameters, taking anthropometric measurements, and considering fabric properties, silhouette, decoration and production sequence. The study emphasizes the preservation of national traditions while developing comfortable, aesthetic and competitive garments. The relevance of the topic is justified by Uzbekistan's policy priorities related to textile and garment industry development, support for craftsmanship and expansion of finished-product manufacturing. The methodology is based on comparative analysis, constructive modeling, ergonomic assessment and technological mapping. The findings indicate that measurement accuracy, rational pattern construction and the harmonization of traditional elements with modern technologies improve the quality and practical value of national clothing.

Keywords: national dress, lozim, pattern, modeling, construction, anthropometry, sewing technology, national clothing, ergonomics, design.

KIRISH

Milliy kiyimlar jamiyatning tarixiy taraqqiyoti, estetik qarashlari, urf-odatlar va amaliy ehtiyojlarini o'zida aks ettiruvchi moddiy-madaniy merosdir. O'zbek ayollarining milliy ko'ylagi hamda lozimi asrlar davomida mahalliy iqlim, turmush tarzi, mato ishlab chiqarish an'analari, bezak madaniyati va odob-me'yorlar bilan uyg'un holda shakllangan. Bunday liboslarda kenglik, qulaylik, harakat erkinligi, bezakning ma'nodorligi, rang tanlashdagi nafislik va mato xususiyatlariga mos bichim muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy tikuvchilik amaliyotida milliy ko'ylak va lozimni tayyorlash faqat an'anaviy tajribaga tayanib qolmay, balki konstruksiya, modellashtirish, antropometriya, ergonomika, materialshunoslik va sifat nazorati tamoyillariga ham asoslanishi lozim.

Mavzuning dolzarbligi bugungi yengil sanoat va hunarmandchilik tizimida milliy liboslarni zamonaviy dizayn talablari bilan uyg'unlashtirish zarurati bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-maydagi PF-71-son Farmonida to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini yangi sifat bosqichiga olib chiqish, qayta ishlash darajasini oshirish, tayyor mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirish vazifalari belgilangan. 2025-yil 16-yanvardagi PF-6-son Farmonida to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatida qayta ishlash zanjirini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar nazarda tutilgan. 2023-yil 12-iyundagi PF-91-son Farmonida aholini hunarmandchilikka jalb qilish, milliy hunarmandchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash yo'nalishlari mustahkamlangan. Mazkur hujjatlar milliy ko'ylak va lozim kabi mahsulotlarni ilmiy asoslangan andoza, sifatli konstruksiya va zamonaviy texnologiya bilan tayyorlash masalasini yanada muhimlashtiradi.

Milliy ko'ylak va lozim andozasini tayyorlash jarayonida muammo ko'pincha ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchisi, tayyor buyumning milliy qiyofasini saqlagan holda zamonaviy iste'molchi talabiga moslashdir. Ikkinchisi, tikuv jarayonida o'lchov, konstruktorlik yechimi, mato sarfi, texnologik ishlov va bezak

elementlari o'rtasida aniq muvozanatni topishdir. Noto'g'ri olingan o'lchov yoki tajribasiz modellashtirish natijasida yeng tortilishi, yelka chizig'i tushib ketishi, bel qismida ortiqcha burma paydo bo'lishi, lozim qadam qismida noqulaylik yuzaga kelishi mumkin. Shu bois milliy libos andozasini tayyorlashga ilmiy yondashuv zarur.

METODOLOGIYA

Tadqiqot metodologiyasi milliy libos konstruksiyasini tahlil qilish, amaliy modellashtirish, qiyosiy adabiyotlar sharhi va texnologik jarayonlarni baholashga asoslandi. Asosiy metod sifatida konstruktiv-modellashtirish usuli tanlandi, chunki milliy ko'ylak va lozim andozasi gavda o'lchovlari, siluet xususiyati, mato turi va bezak elementlari bilan bevosita bog'liq. O'lchov olishda bo'y, ko'krak aylanasi, bel aylanasi, son aylanasi, yelka kengligi, yeng uzunligi, ko'ylak umumiy uzunligi, lozim uzunligi, qadam balandligi hamda pastki kenglik kabi ko'rsatkichlar asosiy parametr sifatida olindi.

Yevropa dizayn va kiyim konstruksiyasi maktablarida Winifred Aldrich, Helen Joseph-Armstrong, Kathleen Fasanella kabi mualliflar bazaviy andoza, blok andoza, kiyim balansini ta'minlash, mato xususiyatiga qarab konstruktorlik o'zgartirishlarini kiritish masalalarini keng yoritgan. Ularning ishlari andoza tayyorlashda tizimlilik, o'lchov aniqligi va texnologik ketma-ketlik muhimligini ko'rsatadi. MDH ilmiy maktabida E.B. Koblyakova, L.P. Shershneva, T.V. Kozlova, V.Ye. Guseynov kabi olimlarning kiyim konstruksiyasi, kompozitsiya, siluet va antropometrik moslik bo'yicha qarashlari milliy liboslarni ham ilmiy modellashtirish mumkinligini asoslaydi.

O'zbekiston olimlari va amaliyotchilari orasida milliy libos tarixi, amaliy san'at, atlas-adras, kashtachilik, zardo'zlik, kiyim madaniyati va tikuvchilik texnologiyasi bo'yicha olib borilgan izlanishlar alohida ahamiyatga ega. Mahalliy tadqiqotlarda milliy kiyimning ramziy ma'nosi, hududiy uslublari, bezak kompozitsiyasi, mato tanlash an'analari va zamonaviy modaga moslashish

jarayonlari tahlil qilinadi. Maqolada ushbu ilmiy qarashlar milliy ko‘ylak va lozim andozasini tayyorlashning amaliy bosqichlari bilan bog‘landi.

TADQIQOTLAR VA AMALIY JARAYON

Milliy ko‘ylak andozasini tayyorlashda avvalo ko‘ylakning vazifasi aniqlanadi: kundalik, bayramona, sahna, marosim yoki o‘quv-amaliy mashg‘ulot uchun mo‘ljallangan model. Kundalik modelda qulaylik, yuvishga chidamlilik va ortiqcha bezaklardan xoli soddalik ustun bo‘ladi. Bayramona modelda atlas, adras, shoyi, beqasam, duxoba yoki boshqa bezakli matolar, kashta, jiyak, tosh, biser yoki zardo‘zi elementlardan foydalanish mumkin. Andoza tayyorlashda matoning cho‘ziluvchanligi, qalinligi, silliqdigi, tushishi va naqsh yo‘nalishi alohida e‘tiborga olinadi.

Ko‘ylak bazaviy andozasi odatda old bo‘lak, ort bo‘lak, yeng, yoqa yoki bo‘yin o‘mizidan iborat bo‘ladi. Milliy ko‘ylaklarda kenglik erkinligi muhim bo‘lgani uchun ko‘krak va son aylanasi bo‘yicha qo‘shimcha erkinlik qiymati zamonaviy tor bichimlarga nisbatan kengroq belgilanadi. Yelka chizig‘i gavda tuzilishiga mos tushiriladi, yeng o‘mizi harakatni cheklamaydigan qilib quriladi. Agar modelda koketka, burma, taxlama, etak kengaytmasi yoki yon chok bo‘yicha kengayish nazarda tutilsa, bu o‘zgarishlar bazaviy andozaga model chiziqlari orqali kiritiladi.

Lozim andozasini tayyorlashda bel aylanasi, son aylanasi, lozim uzunligi, qadam balandligi, tizza kengligi va pastki kenglik asosiy o‘lchovlar hisoblanadi. An’anaviy lozimlar keng va harakat uchun qulay bo‘lib, bel qismida rezina, bog‘ich yoki belbog‘ bilan yechim topadi. Zamonaviy modellashtirishda lozimning pastki qismi torroq, manjetli yoki jiyak bilan bezatilgan ko‘rinishda ham tayyorlanadi. Biroq milliy libosning qulaylik mohiyati saqlanishi uchun qadam qismida ortiqcha tortilish bo‘lmasligi, o‘tirib-turishda choklar bosim bermasligi va mato burmalari tabiiy joylashishi lozim.

NATIJARLAR VA MUHOKAMA

Tahlillar milliy ko‘ylak va lozimni modellashtirishda uchta mezon birgalikda ishlashi zarurligini ko‘rsatdi: konstruktiv aniqlik, milliy-estetik ifoda va texnologik qulaylik. Konstruktiv aniqlik o‘lchovlarning to‘g‘ri olinishi, bazaviy andozaning gavda tuzilishiga mos qurilishi va model chiziqlarining mantiqiy joylashtirilishi bilan bog‘liq. Milliy-estetik ifoda mato tanlovi, naqsh yo‘nalishi, bezak turi, rang uyg‘unligi va bichimdagi an‘anaviy xususiyatlar orqali yuzaga chiqadi. Texnologik qulaylik esa buyumni seriyali yoki yakka tartibda tikishda vaqt, mato sarfi, chok sifati va ishlov berish murakkabligi bilan belgilanadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, milliy ko‘ylakning zamonaviy modeli bazaviy andozadan keskin uzilmasligi kerak. Ko‘ylakning kenglik erkinligi, yeng shakli, bo‘yin o‘mizi, etak tushishi va mato tanlovi milliy qiyofani saqlaydi. Zamonaviylik esa ortiqcha og‘irlikni kamaytirish, gavdaga mos balans yaratish, bezakni me‘yorlash va ergonomik qulaylikni oshirish orqali ta‘minlanadi. Ayniqsa yosh iste‘molchilar uchun milliy libosning yengil, qulay, nafis va zamonaviy ko‘rinishi muhimdir.

Lozim andozasida qadam qismi eng muhim konstruktiv zonalardan biri hisoblanadi. Juda tor yoki noto‘g‘ri burchakda qurilgan qadam chizig‘i harakatni cheklaydi, tikuv choklariga ortiqcha bosim beradi va buyumning xizmat muddatini kamaytiradi. Kenglik me‘yoridan oshib ketganda esa buyum ortiqcha hajmli ko‘rinadi, mato sarfi ko‘payadi va umumiy siluet buziladi. Maqbul yechim gavda o‘lchovi, mato turi va model vazifasidan kelib chiqib belgilanadi.

AMALIY TAVSIYALAR

Milliy ko‘ylak va lozim andozasini tayyorlashda o‘lchovlar kamida ikki marta tekshirilishi, buyum vazifasi oldindan aniqlanishi, mato tanlash andoza qurishdan avval hal qilinishi tavsiya etiladi. Naqshli matolarda old va ort bo‘laklar naqsh simmetriyasiga ko‘ra joylashtiriladi. Yeng, yoqa, etak va lozim pastki qismidagi bezaklar umumiy kompozitsiyaga bo‘ysundiriladi. Tayyor buyumda choklar silliq, burmalar teng, etak chizig‘i tekis, lozim qadam qismi qulay bo‘lishi lozim.

Ta'lim jarayonida ushbu mavzuni o'rgatishda nazariy ma'lumotni amaliy topshiriqlar bilan bog'lash samarali natija beradi. Talabalar avval milliy ko'ylak va lozim namunalari tahlil qiladi, keyin o'lchov oladi, bazaviy andoza quradi, model chiziqlarini kiritadi va sinov maketini tayyorlaydi. Bunday ketma-ketlik kasbiy kompetensiyani shakllantiradi, milliy merosga hurmatni oshiradi va zamonaviy tikuvchilik ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

XULOSA

Milliy ko'ylak va lozimni modellashtirish hamda andoza tayyorlash masalasi tikuvchilik texnologiyasi, dizayn nazariyasi, milliy madaniyat, antropometriya va ergonomika tutashgan muhim ilmiy-amaliy yo'nalishdir. Tahlillar milliy libosni yaratishda faqat an'anaviy tajriba yoki faqat zamonaviy moda talabiga tayanish yetarli emasligini ko'rsatadi. Sifatli natija milliylikni saqlash, konstruktiv aniqlikni ta'minlash, mato xususiyatini to'g'ri baholash, gavda o'lchovlariga mos bazaviy andoza qurish va texnologik ishlov ketma-ketligini puxta rejalashtirish orqali yuzaga keladi.

O'zbek milliy ko'ylagi tarixan keng, erkin, nafis va bezakka boy libos sifatida shakllangan. Uning zamonaviy talqini esa gavdaga moslik, harakat qulayligi, me'yoriy bezak, yengil siluet va bozor talablariga mos dizayn bilan boyitilishi kerak. Lozim milliy kiyim majmuasining ajralmas qismi bo'lib, uning andozasida qadam qulayligi, bel yechimi, pastki kenglik, mato tushishi va umumiy siluet hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'lchov va konstruktorlik xatolari buyumning tashqi ko'rinishi hamda foydalanish qulayligiga bevosita ta'sir qiladi.

Maqola doirasida o'rganilgan ilmiy manbalar Yevropa, MDH va O'zbekiston tajribasida kiyim andozasini tayyorlashda tizimli yondashuv ustuvor ekanini tasdiqlaydi. Yevropa maktabi bazaviy blok, texnik aniqlik va ishlab chiqarish standartlariga urg'u bersa, MDH maktabi antropometriya, kompozitsiya va konstruktiv balansni chuqur tahlil qiladi. O'zbekiston tajribasi esa milliy matolar, bezak madaniyati, hududiy uslublar va hunarmandchilik an'analarini saqlash bilan

ajralib turadi. Ushbu uch yo‘nalishning uyg‘unlashuvi milliy ko‘ylak va lozimni zamonaviy, sifatli va raqobatbardosh mahsulotga aylantiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining to‘qimachilik, tikuv-trikotaj sanoati, hunarmandchilik va mahalliy mahsulot ishlab chiqarishni rivojlantirishga qaratilgan farmon va qarorlari milliy liboslar ishlab chiqarish uchun keng imkoniyat yaratmoqda. Tayyor mahsulot ulushini oshirish, qayta ishlash zanjirini kengaytirish, hunarmandlarni qo‘llab-quvvatlash va milliy mahsulotlarni bozorda ilgari surish jarayonlari milliy ko‘ylak va lozim kabi buyumlarni ilmiy asosda modellashtirish zaruratini kuchaytiradi. Bu jarayon ta‘lim, ishlab chiqarish va hunarmandchilik o‘rtasidagi hamkorlikni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-maydagi PF-71-son Farmoni. To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida. Lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 16-yanvardagi PF-6-son Farmoni. To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatida qayta ishlash zanjirini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. Lex.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 12-iyundagi PF-91-son Farmoni. Aholini hunarmandchilikka jalb qilish va hunarmandchilik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida. Lex.uz.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-noyabrdagi PQ-4539-son Qarori. Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida. Lex.uz.

5. Aldrich, W. (2015). Metric Pattern Cutting for Women’s Wear. Wiley-Blackwell.

6. Joseph-Armstrong, H. (2014). Pattermaking for Fashion Design. Pearson.

7. Fasanella, K. (1998). The Entrepreneur's Guide to Sewn Product Manufacturing. Apparel Technical Services.

8. Koblyakova, E.B. (1980). Osnovy konstruirovaniya odejdy. Moskva: Legkaya industriya.